

janjam fœdus et fraudulentus, nimiumque vehemens et furiosus fuit.

Ex utraque istâ expositione plenior ea forsitan erit, quæ dixerit, primò quidem hic maxime spectari et laudari, quod in clade istâ divinum fuit: Nam et orationis hoc scopus, quem supra vidimus, indicat, et loquendi modus: *Didisti illi gladium in defensionem alienigenarum; didisti mulieres illorum in prædam; et in Græco: Didisti principes eorum in cadem, et cubile ipsorum in sanguinem, et percussisti servos cum dynastis, et dynastas ipsos in thronis suis*, statimque magnitudo sceleris, quod gladio vindicari voluit Deus, adjicitur. Ad hoc, in sequenti exemplo de Ægyptiorum mersione nihil humani, sed tantummodò, quod divinum erat, prædicatur, quia id solum commemoratur opportunum jam erat, Deum eos, qui malo quopiam Israelitis affecissent, olim punisse, ideoque rogari eum, ut itidem modò faciat. Deinde verò videtur factum istud, quatenus in Simeone et Levi existit, aliquo modo laudari, quia Simeon et Levi dicuntur servi Dei, neque simpliciter, sed qui zelarentur zelum Dei. Nam *zelum Dei zelare* in laude ponitur, 1 Machab. 2, 54 et 58. Et Græcè additur: *Sanguinis sui pollutionem abominati sunt; et te in adiutorem invocaverunt*. Atque sic, non interim negatur eos peccasse, importunè, calidè nimiumque forenter et rabidè in fœderationis mella graviter sæpè auditorem fallunt, sicut et Holofernem fefellerunt, idcirco in Græco dicuntur *ῥαδὴ ἀνάτρε, labia fraudis*, sive, ut in Psalmis 11, 16, 30, *labia dolosa*. Quomodò hujuscemodì à Deo petat Judith, alio capite, cum aliis quibusdam, disquiretur eommodiùs.

Inter sententias verò prima est, quæ Dei potentiam extollit vers. 4, dum et precamur, quæ salacibus illis Sicheimitis illata erat, cum arbitrato suo fecisse ait, et alia omnia tam, quæ unquam ante facta sunt, vel, deinceps unquam fiunt. Hæc enim sententiæ hujus vis paulò in Græcis apertior est: *Fecisti ea quæ illis priora sunt, et quæ deinceps, et quæ nunc, et quæ ventura intellexisti, et facta sunt quæ cogitasti, et præsentia fuerunt quæ deliberasti, et dixerant: Ecce adsumus. Omnes enim viæ tuæ paratæ; et judicium tuum in prænotione, id est, provisum et præmeditatum est.*

Alterâ sententiâ est vers. 10: *Deus noster conterit bella ab initio, et Dominus nomen est ei*. Pro isto, Dominus, Hebraicum esse solat

vita ac necis potestas? Quomodò delinquant, qui Delinquant in re servi sunt, in eaque zelum ipsius zelant? Jam dixi, et usu receptum, ut uno quopiam respectu sit aliquid æquum, alio iniquum; accipiat quis à Deo potestatem aliquam, neque eâ tamen, quemadmodum par esset, bene utatur. Nonne Nabuchodonosorem, qui Hierosolymam cepit, templum evertit, populum adduxit, vocat Deus *terrum suam*, Jerem. 23, vers. 9? Nonne ad Ezechielem ait Dominus cap. 29, vers. 28: *Filli hominis, Nabuchodonosor rex Babylonis servire fecit exercitum suum servitute magnâ adversus Tyrum. Omne caput decalvatum, et omnis humerus depilatus est; et merces non est reddita ei, neque exercitus ejus de Tyro, pro servitute, quod servivit mihi adversus eam*. Judith ergo potissimum quæ Dei sunt in Simeoniâ irruptione celebrat; quæ Simeonis verò sunt, non nisi modicè et quadamentis.

QUESTIUNCULA II.

Quæ labia charitatis vers. 15, et quæ illustriora hujus capitis, vel sententiæ, vel documenta?

Labia charitatis vocantur, è quibus verborum *ῥαδὴ* quedam, sive jucunda orationis gratia existit. Unde et qui auribus aliquid dant, aliisque grata proferunt, ii apud Athenæum *ῥαδὴοπαροδόντες*, ab aliis quibusdam *aretalogi* vocantur. Quia verò ejuscemodì orationis mella graviter sæpè auditorem fallunt, sicut et Holofernem fefellerunt, idcirco in Græco dicuntur *ῥαδὴ ἀνάτρε, labia fraudis*, sive, ut in Psalmis 11, 16, 30, *labia dolosa*. Quomodò hujuscemodì à Deo petat Judith, alio capite, cum aliis quibusdam, disquiretur eommodiùs.

Inter sententias verò prima est, quæ Dei potentiam extollit vers. 4, dum et precamur, quæ salacibus illis Sicheimitis illata erat, cum arbitrato suo fecisse ait, et alia omnia tam, quæ unquam ante facta sunt, vel, deinceps unquam fiunt. Hæc enim sententiæ hujus vis paulò in Græcis apertior est: *Fecisti ea quæ illis priora sunt, et quæ deinceps, et quæ nunc, et quæ ventura intellexisti, et facta sunt quæ cogitasti, et præsentia fuerunt quæ deliberasti, et dixerant: Ecce adsumus. Omnes enim viæ tuæ paratæ; et judicium tuum in prænotione, id est, provisum et præmeditatum est.*

Alterâ sententiâ est vers. 10: *Deus noster conterit bella ab initio, et Dominus nomen est ei*. Pro isto, Dominus, Hebraicum esse solat

1069; etique totum hoc explicatum Exodi cap. 3, v. 14, cap. 6, v. 3, sicuti et quod jam subditur vers. 15. *Erit hoc memoriale nominis tui*. Explicatur hic ipse locus à Petro Fabro lib. Dodecameni, cap. 5. Alia Dei nomina sunt vers. 17, ubi et *presumere* in bonam partem sumitur, uti supra expositum cap. 6, vers. 15. In Græco etiam suavissima hæc: *Humiliam Deus, inferiorum adjutor, curator infirmorum, deploratorum protectores, desperatorum salvator.*

Tertiâ vers. 16, cui simillimæ in Scripturis complures, sed pulcherrima illa Hierosolymitani regis Asæ, dum contra Æthiopum regem Zaram, qui decies centena hominum milia, trecentosque falcatos curus ductabat, pergeret, 2 Paralip. 14, vers. 11: *Domine, ait, non est apud te ulla distantia, utrum in paucis auxiliaberis, an in multis. Adjuxa nos, Domine Deus noster. In te enim et in tuo nomine habentes fiduciam, venimus contra hanc multitudinem*. Hanc porrò Judith nostræ vocem Regino comiti, cui militiæ regulus præscribebat, laudat Carthaginensis diaconus Ferrandus S. Fulgentii discipulus: « Si, ait in primâ regulâ, parvus exercitus contra hostium multitudines innumerabiles educendus sit, orante Judith protinus confortaberis, consonâ oratione, dum gemebundus exclamas: Non in multitudine est fortitudo tua; neque virtus tua in potentatibus, sed humilium est Deus. » Atque id etiam agnoscit gentilis apud Herodotum lib. 7 Artabanus: « Ingens exercitus ab exiguo proligatur, quoties Deus sis, quibus invidet (sive potius) e quos detestatur, aut metum aut tonitruum incutit. »

Documentorum verò iste non parùm suppeditant sententiæ, possunt tamen adungi et alia: primum, quæ sese ad magna quadam

CAPUT X.

4. Factum est autem, cum cessasset clamare ad Dominum, surrexit de loco in quo jacerat prostrata (1) ad Dominum.

2. Vocavitque abram suam, et descendens in domum suam, abstulit à se cilicium, et exiit se vestimentis viduitatis sue.

3. Et lavit corpus suum, et unxit se myro optimo (2), et discriminavit criemem

(1) *Ἄβραμ ἀπὸ τοῦ κλισίου*, è terrâ in quam, Deum invocaturâ, se abiecerat, postea se exercituumque animi fiducia ad pulcherrimum

opera comparandi ratio sit, videbret ad Deum semper advolare, ipsiusque majestatem precari. *Omnia rerum magnarum primordia à Deo*, inquit nescio quis. Alterum, unius ob noxam, quanta sæpè in rebus publicis mula? et ea neque fortuita, neque à solis hominibus invecata, sed, quia punire illam vult, etiam à Deo ipso immissa. Non est Dina quidem Helena; suam tamen habet et ipsa Iliadem, ut in Gesesi et hoc loco vides. Tertium, cum extremum hic virginis deducit pro femorâ demutationem significet, quid de Lacenis illis, quæ, parum velatæ, in adolescentium sese conspectum dabant, et *παρρηγοῦδαι* vocabantur, sentiendum? Quartum cum tanta Dei et potentia et providentia sit, quanta hic describitur vers. 4 et 5, cur nos ei totos non committamus? Quintum, in armis, hominumque operibus, spem nunquam nostram collocemus. Quid Assyris ista profuerunt, qui in scuto, *guro, sagittâ et fundâ* confidebant, ut habet textus Græcus, itemque in aliis, ut Latinus vers. 9. Omnium clausula sit, ut quæ agimus, cogitamus, precamur, ad Dei unius gloriam tandem aliquando collimemus. Vult Judith decipi Holofernem, vult Assyrios deleri, vult obsidione urbem liberari, vult se corroborari. Sed omnia tamen hic tendunt, ut Dei deo sanctificatio permaneat, religio vigeat, catholica Ecclesia non opprimatur, Deus vero sinceroque cultu ab omnibus cognoscatur, colatur et prædicetur, quia non est alius præter eum, sive, ut ait Græcus, non est præter ipsum pro genere Israel, *ἄλλοθεοῦ*, alius, inquam, Ecclesie catholice conservator, protector, et servator non est, cui gloria nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

CHAPITRE X.

1. Judith ayant cessé de crier au Seigneur, se leva du lieu où elle était prosternée contre terre devant le Seigneur;

2. Et, ayant appelé sa suivante, elle descendit dans sa maison, ôta son cilice, et quitta ses habits de veuve;

3. Elle se lava le corps, se l'ignoit d'un parfum précieux, arrangea ses cheveux, et se mit

facinus edendum se contulit. (Vatablus.)

(2) Latinum *myram* idem est ac *myrron* Græcum, designatque unguentum genericè, vel

capitis sui (1), et imposuit mitram super caput suum (2), et induit se vestimentis iucunditatis suae (3), induitque sandalia pedibus suis (4), assumpsitque dextraliola (5), et lilia (6), et inaurios, et annulos (7), et omnibus ornamentis suis ornavit se.

4. Cui etiam Dominus contulit splendorem, quoniam omnis ista compositio, non ex libidine, sed ex virtute pendebat (8); et ideo Dominus hanc in illam

oleum fragrans, quo corpus ungebatur. Graecus legit: *unguentum pingue*, ut oppositum oleo suaveolenti, quod liquidum erat, et guttatim distillabatur. Codices quidam ante Romanam correctionem legebant: *myrto optimo*; sed genuinam lectionem hodie tenemus: quam enim oleum vel unguentum ex myrto notum erat, est tamen à re presenti alienum. Neque hic de myrrhâ agitur, cuius erat olim usus in unguentis. Exhibet Plinius unguentum *myrobolanum*, quod facile cum presenti congruit. In eâ Arabiae parte, quae Judaeam inter et Aegyptum jacet, proveniebat, exprimebaturque ex nucis vel glande quadam, unde nomen *myrobolanum*, est enim *myron* unguentum, et *balanum* glandis. Glans erat viridis et tenuis, pingui cortice. Ut crassius redderetur oleum, nucis unguenti plura admiscebantur, uti discimus ex eodem Plinio, libro 13, cap. 4. (Calmet.)

(1) Latine admodum: nam inde et *discriminale* in Latino Isaïae et Isidoro. Ovidius: *Colligere incertos et in ordine ponere crines Docta*.

Et alibi: *Poenas in mille modos praefecta capillis*. (Grotius.)

(2) Est hic *mitra* capitis ornatus. Virgilius: *Caput Graecæ redimta mitellâ*. (Grotius.)

(3) Quae opposita vestimentis lugubribus. (Grotius.)

(4) Ex melinis pellibus; ita enim mos erat diebus lætis. (Grotius.)
Id est, induit calcios ditissimos; sandalia erant calcioe generis ditissimum et matronale. Narrant profani, Herculem sæpè ab Omphale sandalia lectum fuisse. Sandalia plerumque pretiosissima erant, et interdum aurea. Intra arcus servabantur, ac servis ferenda trahebantur. Proprie genus erant crepidarum, quibus matronæ domi utebantur. (Calmet.)

(5) In Graeco distinctè τοὺς ἰσθμιακοὺς καὶ φεδραῖας, ut et in Graeco Isaïa 5, 10. *Χυθὸν γενεαλο* est nomen monilium, sed specialiter de iis dicitur monilibus quae erant circa brachia. Ita quæ 2 Samuel 1, 40, ubi *ἰσθμιακοὺς* habent alii, *βραχιαῖον*, *brachiale*, posuit Aquila. Et Athenæus ex veteri poeta citat *ἰσθμιακοὺς* ἑστὶν ἱσθμιακοὺς, *brachialia circa brachia*. *Ἰσθμια* notum est esse armillas, quæ sunt κατὰ τοὺς καρπούς, *circa iancturam manû*. (Grotius.)

(6) Hæc de collo videntur pependisse. (Grotius.)

(7) De *inauriis* feminarum Orientis vide

una coiffure magnifique sur la tête, se revêtit des habits de sa joie, prit une chaussure très-riche, des bracelets, des lis, des pendants d'oreilles, des bagues, se para enfin de tous ses ornements.

4. Dieu même lui ajouta encore un nouvel éclat, parce que tout cet ajustement n'avait pour principe aucun mauvais désir, mais la vertu; ainsi le Seigneur lui augmenta encore

Exodi 52, 25, Oseea 3, 15, de *annulis* Isaïa 5, 21.

(8) Queritur, quomodo hoc verum sit, cum cap. præc. Judith orans, de Holoferne sic loquitur: *Captivum laqueo oculorum suorum in me?* Respondeo: non peccavit Judith in hac parte, quia illud malum, quod Holoferne exarsit in ejus concupiscentiam, non fuit ipsius Judith, neque tenebatur illud impedire, propter majus illud bonum, quod ipsa, Deo disponente, consecuturum confidebat, nempe populi Dei liberationem. Et hoc significat in eadem oratione Deum alloquens his verbis: *Et percutes eum ex labiis charitatis meæ*. Tu scilicet, Deus, illum percuties. Deinde, ipsa non procuravit peccatum illud alienum, quia pulchritudo, aut ornatus femine non proprie causa illiciti amoris, sed corrupta hominis natura, et concupiscentia latens. (Estius.)

Erat utique Judith eximie probitatis et sapientiae mulier, cujus animus summo religionis patriæque studio astuabat. Hujus virtutis et merito insigne testimonium Scriptura et Patres reddunt. Quæcumque hic gessit, ea suavit pium studium templi ab hostium injuriis protegendi, gentisque suae ab oppressionis et discrimine impii cultus liberandæ. Para adeo et sublimis Judithæ mens id ab auctore naturæ promeretur, ut felix facinoris exitus etiam prodigio conciliaretur. Hæc tamen prodigia infirmiora sunt, quam ut ineluctabili argumento demonstrent, hoc Judithæ factus recitissimum fuisse, ac undequaque probandum. Vim suam exiit interdum Deus, non merito illius, quem ministrum adhibet, sed gloriæ suæ causâ, ejusque beneficio, ob quem agit. Moyses et Aaron peccarunt, teste Scripturâ, eo ipso tempore quo aqua è silice Gades educabatur, prodigiosum robur à Samson ne tunc quidem recessit, cum si lapsus est in crimen. Judam à cæteris Apostolis non distinguit Evangelium, cum narrat prodigia Jesu Christi nomine ab illis patrata; et supernâ judicii die plures rejiciet Jesus renuntians: *Non novi vos*; plures, inquam, qui ejus nomine demonia eiecere, ac miraculis clauerunt. Nunquam non in Ecclesiâ pravi, non secus ac prohi ministri in sacramentorum administratione gratiam conferunt, ac peccata dimittunt. Igitur Deus venustatem Judithæ augere miraculo potuit. Merito autem Patres et ecclesiastici scripserunt illustri elogio celebrant virtutem et sapientiam Judithæ, quamquam regestâ, quæ numeros omnes probat non ita implebat ut undique Deo grata efficeretur. In-

pulchritudinem ampliavit, ut incomparabili decore omnium oculis appareret.

5. Imposuit itaque abra suæ ascoperam vini (1), et vas olei, et polentam (2), et palathas (3), et panes, et caseum (4), et profecta est.

6. Cùmque venissent ad portam civitatis, invenerunt expectantem Oziam et presbyteros civitatis.

7. Qui cùm vidissent eam, stupentes mirati sunt nimis pulchritudinem ejus.

8. Nihil tamen interrogantes eam, dimiserunt transire, dicentes: Deus patrum nostrorum det tibi gratiam, et omne consilium tui cordis suâ virtute corroboret, ut glorietur super te Jerusalem, et sit nomen tuum in numero sanctorum et justorum.

9. Et dixerunt hi qui ille erant, omnes unâ voce: Fiat, fiat.

10. Judith verò orans Dominum, transivit per portas, ipsa et abra ejus.

11. Factum est autem (5), cùm descenderet montem circa ortum diei (6), occurrerunt ei exploratores Assyriorum (7), et tenuerunt eam, dicentes: Unde venis, aut quò vadis?

12. Quæ respondit: Filia sum Hebræogenis illud et commendandum consilium patriam liberandi, menti Judithæ summus Israelis Dominus indididerat: omnes tamen illud implendi rationes divinitus edoctam fuisse, nullo argumento discimus. In iis deligendis privato animi sui consilio obsecundare poterat, ac decipi errore planè humano, ac venia dignissimo. (Calmet.)

(1) Vox *Ascopera* sonat proprie utrem vel saccum scortem, cujus vellus interius latet, ac piece oblinitur probe, ut aptus sit continendis liquoribus, vino, oleo, etc. Græcum *Ascoprine* est vas ad vini continendi usum. Antoniam sibi paravit, ne cogere cibos accipere è gentibus, quæ immundas sanctione legis suæ habeat.

(2) Græcus: *Peram implevit farinâ*. Vox *polenta*, et Græca *alphiton* significant proprie farinam ex hordeo contuso, arido, et igne tosto: usurpatur etiam de farinâ è frumento, vel fabis. Mola hæc vel farina veteribus erat familiarissima, quæ commeatum paratû faciebat, et ponderis non incommodi, iter facturi sumebant. Ut in cibum pararetur, nihil majorem exigebat operam, quam ut humectaretur aquâ, vel intus oleo irrigaretur.

(3) Scribit S. Hieronymus in Osee 1, de palathâ: «Est massa pinguium caricarum, quæ in morem laterum figurantes, ut diu illesæ permaneant, calcant atque impin-

sa beauté, afin qu'elle parût aux yeux de tous avec un lustre incomparable.

5. Elle donna à sa suivante à porter une outre de vin, un vase d'huile, de la farine, des figues sèches, du pain et du fromage, et parut ainsi.

6. Quand elles arrivèrent à la porte de la ville, elles trouvèrent Ozias et les anciens de la ville qui l'attendaient.

7. Ils furent étonnés en la voyant, et ils admirèrent beaucoup sa beauté.

8. Cependant ils la laissèrent passer sans lui faire aucune demande, disant: Que le Dieu de nos pères vous donne sa grâce; et qu'il affermisse par sa force toutes les résolutions de votre cœur, afin que Jérusalem soit glorifiée en vous, et que votre nom soit au nombre des saints et des justes.

9. Et ceux qui étaient présents répondirent tous d'une commune voix: Ainsi soit-il, ainsi soit-il.

10. Cependant Judith, priant Dieu, passa les portes, elle et sa suivante.

11. Or il arriva que vers le point du jour, comme elle descendait de la montagne, les coureurs des Assyriens la rencontrèrent, et l'arrêtèrent, en lui disant: D'où venez-vous? et où allez-vous?

12. Elle répondit: Je suis une fille des Hé-

«gunt.» Appellatur interdum in Scripturâ *Massa caricorum*.

(4) Similem annonam ad fratres suos in exercitu Saulis militantes David tulit. Græcus legit reverentes tradidisse *panes mundos*, forte infermentatos; vel panes in usum suum, quos *mundos* appellat, ut oppositis panibus profanorum Judithæ immundis; vel denique panes candidos. Syrus congruit *Vulgata: Pane et caseo*, id quod sensum facit meliorem. Græcus et vetus Italica versio addunt: *Duplicavit omnia vasa sua, et exterius*, id est, obvolvitur, complicit omnia quæ secum ferebat. (Calmet.)

(5) Hic consequenter se tradit manibus hostium, cum dicitur: *factum est autem*, etc. Bethulæ.

(6) Ut videretur fugere populo civitatis ignorante. Nam illa horâ vigiles vadunt ad dormiendum, et sic fugientes habent tempus magis opportunitum.

(7) Qui erant in circuito civitatis. Ne aliquis exiens posset effugere manus eorum. (Lyranus.)

Græcus et Syrus ferunt, abeuntem civez ex urbe oculis prospectum esse, donec è monte descendit; subnectant tamen ex eorum oculis, cum subjectam vallem attingit. Provector erat igitur dies, ut longè prospectus daretur. Animadvertere juvat, in hoc libro nuspiam occur-

qui tam decoras mulieres habent (1), ut non pro his merito pugnare contra eos debeamus (2)?

19. Videns itaque Judith Holofernem sedentem in conopeo (3) quod erat ex purpurâ, et auro, et smaragdo, et lapidibus pretiosis intextum:

20. Et cum faciem ejus intendisset, adoravit eum (4), prosternens se super terram. Et elevaverunt eam servi Holofernis, jubente domino suo.

insidiis sui vultus fraude confuderat, ut eum ligaret multarum arte fabularum: ut crederet inter exercitus victum, et inter arma captivum. Et paulo inferius: Quamvis ille bellator armorum tam castissimam feminam maleanus attenderet vultum, illa tamen, quare venerat de ejus capite cogitabat, quo sublato defectis civibus subveniret, et multa capita tueretur, defenderet, vindicaret. (Corn. à Lap.)

(1) Sic Græci apud Homerum, conspiciat Helenâ:

Non mirandinos maxime eo uti ait ibi Scholiast. Achivos

Pro tali formâ longos perferre dolores: Nimirum similes facies fuit illa deabus. Additur hic in Græco: Οἱ ἀσπέρτες, δυνάστεως κακοσφιάσθαι πᾶσαν τὴν γῆν, οὗ, ἂν περιλάτνουν, omnem terram decipere poterunt, nimirum omnes perducere poterunt in suam amicitiam feminarum illecebris. (Grotius.)

(2) Græca addunt: Quoniam non est bonum remanere ex eis virum unum, qui dimissi poterunt decipere omnem terram. Per tam speciosas feminas, qualis est Judith. Ecce verum dicunt, sed inscii, ipsimet enim decepti, ab Hebræis

belles? Ne méritent-elles pas bien que, pour les avoir, nous leur fassions la guerre?

19. Et Judith voyant Holoferne assis sous son pavillon, qui étoit de pourpre en broderie dorée relevé d'émeraudes et de pierres précieuses,

20. Après avoir jeté les yeux sur son visage, elle se prosterna en terre, et l'adora; et les gens d'Holoferne la relevèrent, par le commandement de leur maître.

per Judith cæsi, fugatique fuere. (Corn. à Lap.)

(3) Ita vocatur cortina sursum in conum conatum desinens, et inferius in rotundum expansa ad arcendum culices. Ita Lyran: κάλυψις enim est culex, talesque cortina lectis castrensibus et portatilibus circumdari solent. Unde Græca habent Holofernem sedisse super lectum suum in conopeo. Itali et Galli vocant Padiglione. (Corn. à Lap.)

Et τὸ καλυψιόν, Horatius: Interque signa (turpe!) militaria Sol aspiciit conopeum.

Alexandrinus maxime eo uti ait ibi Scholiast. (Grotius.)

(4) Adoratione dulcia, propter reverentiam magnitudinis, et potestatis que à Deo erat, quamvis Holofernes es abateretur, scitis à Domino sibi datis. (Lyranus.)

Se inclinandis prosternensque se, et honorem reverentiamque exhibuit, hoc enim significat ἑστρατεύει. Adoratio illa quam strato hinc corpore impendit Holoferni Juditha, non fuit divina, sed civilis, quam sionississet, iuribana videretur et rustica, et Assyriæ majestatis contemptrix. (Vatablus.)

TRANSLATIO EX GRÆCO.

1. Et factum est, ut cessavit clamans ad Deum Israel, et consummavit omnia verba hæc, — 2. Et surrexit à dejectione, — et vocavit ancillam suam, et descendit in domum, in qua versabatur in eâ in diebus sabbatorum, et in festivitibus suis. — 3. Et circum abstulit saccum, quem induerat, et exiit vestimenta viduitatis suæ, — et circumlavit corpus aquâ, et unxit unguento pingui, et discriminavit capillos capitis sui, et imposuit mitram super illud, et induit vestimenta lætitiæ suæ, in quibus amiciebatur in diebus vite viri sui Manasse. — 4. Et sumpsit sandalia in pedes suos, et circumposuit monilia, et armillas, et annulos, et in aureas, et omnem ornatum suum. — 5. Et ornata est valde in occursum oculorum hominum, quicumque viderint eam. — 6. Et dedit ancillæ suæ ascoperam vini, et campscam olei, et peram implevit farinis, et palathâ, et panibus mundis, et circumduplicavit omnia vasa sua, et imposuit super eam. — 7. Et exiverunt ad portam civitatis Betylia, et invenerunt insistentes super eam Oziam, et seniores civitatis, Chabrin, et Charmin. — 8. Ut autem viderunt eam (et erat mutata facies ejus) et stolam mutam eam, et mirati sunt super pulchritudine ejus quam plurimum valde. — 9. Et dixerunt ei: — 8. Deus, Deus patrum nostrorum, det te in gratiam, et perficere ad inventiones tuas in glorificationem filiorum Israel, et exaltationem Hierusalem. — 9. Et adoravit Deum, et dixit ad eos: Præcipite, aperite mihi portam civitatis, et exibo ad perfectionem verborum, quæ locuti estis mecum. Et præceperunt juvenibus aperire ei, sicut locuti fuerant. Et fecerunt sic. — 10. Et exiit Judith ipsa, et ancilla ejus cum eâ. Prospectabant autem eam viri civitatis, quoad usque descendit montem, donec transit vallem et non ultra aspiciabant eam. — 11. Et ibant in valle in retum: et occurrerunt ei exploratores Assyriorum. — 12. Et ceperunt eam et interrogaverunt

Quorum es, et unde venis, et quo vadis? — Et dixit: Filia sum Hebræorum, et aufugio à facie eorum, quoniam dandi sunt vobis in devotionem. — 13. Et ego venio ad faciem Olophernis principis virtutis vestræ ad annuntiandum verba veritatis, et ostendam ante faciem ejus viam, per quam ibit, et dominabitur universæ montana: et non disonabit de viris ejus caro una, neque spiritus vite. — 14. Ut autem audiverunt viri verba ejus, et contemplati sunt faciem ejus, et erat ante eos admirabilis pulchritudine valde, — et dixerunt ad eam: — 13. Salvasti animam tuam, festinans descendere ad faciem domini nostri. Et nunc accede ad tabernaculum ejus, et ex nobis præmittent te, donec tradent te in manus ejus. — 16. Si autem steteris coram eo, ne timeas corde tuo, sed annuntia secundum verba tua, et benè tibi faciet. — 17. Et elegerunt è seipsis viros centum, et adjunxerunt ei, et ancillæ ejus, et duxerunt eas ad tabernaculum Olophernis. — 18. Et factus est concursus in omnibus castris. Personerunt enim in tabernaculis præsentia ejus. Et venientes circumdabant eam, sicut stabat extra tabernaculum Olophernis; donec annuntiaverunt ei de eâ. — 19. Et mirabantur super pulchritudine ejus: et mirabantur filios Israel ex eâ. — Et dixit unusquisque ad proximum suum: Quis contemnet populum hunc, qui habet in se mulieres tales? quoniam non bonum est remanere ex eis virum unum: qui dimissi poterunt decipere omnem terram. — 20. Et exierunt, qui dormiebant juxta Olophernem, et omnes ministri ejus, et introduxerunt eam in tabernaculum. — 21. Et erat Olophernes requisescens super lectum suum in conopeo, quod erat ex purpurâ, et auro, et smaragdo, et lapidibus pretiosis intextis. — 22. Et annuntiaverunt ei de eâ: et exiit in proscenium, et lampades argentæ præcedentes eum. — 23. Ut autem venit ad faciem ejus Judith, et ministrorum ejus, mirati sunt omnes super pulchritudine faciei ejus. Et procidens in faciem adoravit eum: et crexerunt eam servi ejus.

COMMENTARIUM.

Extremum, quod ante liberationem apud Israelitas agit Judith, proponitur capite hoc, itemque principium eorum que apud Assyrios. In extremo illo est finis longæ, demissæ, ardentissimæque hactenus institutæ precis; deinde præparatio ad iter, tandemque ipse ex urbe abiit. Præparatio, quia cum hoste corporeo et in corporeis hisce rebus toto defixo negotium futurum est; corporea item est, eaque duplex, nam et vario cultu corpus exornat, vers. 2, 3, 4, et cibos, quibus apud gentes vesci velit, accipit. In ipso ex urbe abitu, est ipsius admiratio, et triplex precatio, ipsorum scilicet principum, aliorum circumstantium, et ipsius Judith. Additur Græcæ portarum apertio, jussu illorum facta.

QUESTIUNCULA PRIMA.

Quæ Abra, toties isto libro commemorata?

Supra, cap. 8, vers. 32: Ego exeam cum abrà meâ. Hic vers. 2: Vocavit abram suam. Vers. 5: Imposuit abra suæ, et deinceps sæpiùs. Putant perique nomen esse proprium unius è Judith gynæcæo ancillæ. Commune tamen nomen est, quod ancillam significat: non tamen quæcumque, sed, ut apud Eustathium ait Pausanias, quæ ad manum heræ præsto est, quæque ad obsequia honestiora solet adhiberi. Suidas exponit: Quæ diu admodum domi versata est uxor, puella,

et honorata, sive domi nata sit, sive non, et affert ex Menandri Pseudeucle, et Sicyoniâ, quam et Stobæus, serm. 51, citat, itemque ex Jamblicio testimonia. Sed è nostris alia libris afferri possunt. Genes. 24, vers. 61: Surgens Rebecca, et ancilla ipsius ascenderunt camelos, ubi ab Aquilâ traditur, à Symmacho xopova ponitur. Exodi 2, vers. 5: Descendebat filia Pharaonis, ut lavaretur in flumine, et ancillæ ipsius gradiebantur juxta fluvium, et ibidem, cum misisset ancillam, abstulit. Idemque nobis postea occurrit in Esther, cap. 2, 4 et 5, apud Eusebium lib. 9 præter Evangel. Ezechielus poeta Moysen illa que in Exodi principio sunt, narratent inducens, ait: Nata regis cum suis pedissequis descendit. Idemque versus apud Clementem Stromate primo legitur, sed pro ἀρα: ibi parum rectè substituit doctus interpres ἀρα: et vertit: Nata regis, quæ carebat liberis venit, licet, ut in Exodo tradidit, verum sit, veterum quosdam huc liberos negasse. Erat verò habra ista, uti nobis Græcæ cap. 5, vers. 9, aiebat: præfecta omnibus ipsius Judith facultatibus, idèque, ut ait Suidas, famula prorsus honorata. Quia verò mirantur interdum nonnulli, cur in Latinis Romanis abra sit, in aliis quibusdam habra, sciendum aspiratè interque id nomen, apud Græcos, scribi; et in Græcis quidem Romanis aspiratè semper, sicuti contra de

Olopherne dictum est cap. 2, quest. 4, quod nomen sicut spiritu varium est, ita et declinatione, prout è superioribus notari jam potuit, et tamen quod moneret, dignum putavit Suidas. Addo, quia in Græcis quibusdam, expositionis causâ, scriptum erat ἄρα δόξα, factum à quibusdam è duobus nominibus unum quoddam nominis monstrum *Abraduli*. Ubi verò nobis infra cap. 10, vers. 10, *abra*, Græcis est παίδων, *famula*.

QUESTIUNCULA II.

Quæ hic, in cultu et victu, Romana recedat correxit editio, et quid tam ea quam alia similia sint?

Legebatur antea vers. 3: *Unxit se myrto optimo*, et in Rabani manuscripto, *myrro*. Corrigit Romana editio *myro optimo*. Est autem myrrum, μύρον, unguentum. Et ea vox in Græco est ὑγιεινὸν μύρον πικρὸν, *unxit unguento pingui vel crasso*. Et quia id apud Plinium lib. 15, cap. 4, 2 et 3, admodum delectabat, valdeque præstans habebatur, ideo ait noster *optimam*, nisi *optimam* quis vellet. Myrteum tamen succum et oleum ad unguenta fuisse adhibitum docet ibidem Plinius. Legebatur vers. 5, *ascopa*. In eadem Romanâ correctione jam editur *ascopera*, quæ sæcum utricularem et coriaceum significat. In Græco est ἀσκωτόν, quæ à Polluce inter vinaria vasa recensetur. Fuit etiam apud Suetonium in Nerone cap. 45, *ascopa*; sed Turnebus lib. 25 cap. 2 *ascōmam* in genere feminino reposuit, quemadmodum et apud Vitruvium lib. 9, cap. 5, *sacōmam* legitimus. Habebant etiam libri antea vers. 5, *lapates*, dicuntque Rabanus et glossa fuisse cibum ex oleibus confectum. Sed syllabarum esse transpositionem ostendit Romanus liber, legendasque *palathas*. Nam Græcè est παλάθη ἐπιπέσαντες ἀφίτων καὶ πάλωθι. *Peram implevit polentâ et palathâ*. Est verò *palatha* ficornum, pinguiumque earicarum massa, quarum magnus illis in partibus usus. *Syria enim habet*, inquit Plinius lib. 15, cap. 5, *in ficornum genere caricas*, et *minores ejus generis, quæ cottana vocantur*. Abigail Davidi ferebat, 1 Reg. 25, vers. 18, *ducentas massas caricarum*. *Ægyptio invento dederunt Davidis comites* 1 Reg. 50, vers. 12, *fragmen massæ caricarum*. Davidi ferebat Siba, 2 Regum 16, vers. 1, *centum massas palatharum*, et vers. 2, *ut sint palathæ ad vescendum*. Davidi afferbant Hebronem, 1 Paralip. 12, vers. 40, *farinam, palathas, uram passam*.

Mitram porro interpretatur vers. 5, *Lyranus cucupham*. At *cucupha* est apud Horapollinem lib. 1, cap. 55, avis miræ in parentis pietatis, quam aliqui esse putant ciconiam, cum tamen idem Horapollo lib. 2, cap. 58, distinguere videatur. Verum vocavit Lyranus barbarè, muliebri capitis operculum, quod Gallicè dicitur *une coiffe*, Italicè *cuffia* et *scuffia da donna*, et fortè scripserat ille *culpham* vel *cuffam*. Barbaro tamen omisso nomine, melior interpres D. Hieronymus est in Isai. 3, esse capitis ornamentum.

Dextraliola, ibidem sunt armillæ. *Lilia* verò quævis manuum aut colli ornamenta. Nam Græcè sunt et γλῶσσας καὶ τὰ ψόδα, vel ut Romanus habet ψόδα, pro quo putat in nostro textu non nemo esse *lilia* quasi *pselia*, cum tamen etiam certum sit, in vestibus flores quandoque intertextos fuisse, ut ostendit lib. 7, cap. 15, Pollux.

Sandalia ibidem erant calceamenta non qualiæcumque, sed pulchra et elaborata, divitumque mulierum propria, ut probat lib. 14 Var. lect. cap. 15. Victorius testimonio Cephisodori Comici, qui in Trophonio suo induxit mulierem olim divitem, jam pauperem ita fortunas suas consequentem: ἐσθδῶν τῶν λατρυηδῶν, ἐπὶ ἧς τὰ χροῖὰ καὶ ἑστῆσαν εὐχῆται τὸν θεὸν ἡ δειρῶν ἢ διεπῶναι ἐξο παρατίδας. Quæ namque antea sumptuoso genere calceamentis usa fuerat, postea se tanquam ancilla, peribatibus uti ait. Unde manarunt seminarum illi, quos supra ex D. Hieronymo ad Salvinum protull, *aurati socci*, et ex Clemente lib. 2 *Pedagog. cap. 11*, hæc: « In calceamentis quæ que superbiæ arrogantesque feminæ magnam ostendant mollitiem. Verò ergo turpia sunt et illa sandalia, in quibus sunt aurea vel et donaria, » sicut hoc loco, sandaliorum vox sumenda. Non tamen alibi semper, ut patet Marc. 6, vers. 9, ubi Dominus vult Apostolos *sandalis calcatores*, Actor. 12, vers. 8, dùm S. Petro ait Angelus: ὑποπόδη σου δὲν ἔστιν. Noster pro sandalis, *calcea te caligas tuas*. Nam vel ea inferiores tantum plantas ab itinere offensionibus defendebant, ut ex D. Augustino lib. 2, de consensu Evangelist. cap. 29 et 30, recitabam libello de Apostolis, num. 15, vel communes certè calcei, erant quæ et ὑποπόδηα dicuntur. Ita enim et *sandalia* à Chaldaeico Thargum appellantur Genes. 14, Isaiæ 11 Cantic. 7, vers. 4 et alibi, prout in suo Thishi monet Elias, ubi et monet extinde vocatum Rabbinum quemdam *Hassandetar*, id est, cal-

ceolarium. Cur verò, etiam Græca id genus nomina in interprete nostro legantur, carpentibus non sit, attingam lib. 2 Machab. 14.

QUESTIUNCULA III.

Quos secum cibos tulit? cur et quomodo?

Quæ ad potionem, vel aliquam ciborum conditionem valeret, fuerunt vinum et oleum. Cibi verò in Latino quadruplices ponuntur. Primus, est *polenta*, in Græco *δειρα*. *Polentam*, inquit Ruellius lib. 2, cap. 16: « Græci et aliphita nominant, torrefacti hordei farinam, et quæ nunc tota Gallia sicca criothæ vel griocicem, quasi torrida et resiccata criothæ vel crii vocatur. Venalis ea circumfertur spissam et dis carnium juribus, quanquam et ex avenâ et retorridâ coepit fieri, et eadem nominis ambae proferri. » Ideoque minus convenienter vertit hoc loco Baduellus farinam simpliciter. Quorsum enim et panes secum tulisset? Omninoque monet lib. 2, de Republ. Plato: *ex hordeo propriè fieri aliphita, ex frumento aleura*. Significant autem hæc farinam, sed illa hordeaceam, hæc triticeam. Alioqui Hebraicum habui, et Græcum παρορμητόν vertit etiam noster *polentam*, Levit. 25, vers. 14, Josue 5, vers. 11, alibi. Alter, *palathæ*, de quibus superiore questioniuncla, Tertius, *panes*. Quartus, *caseus*. At hic in Græco nullus, et fortassis erit, qui cum textum magis laudet, quia et parum salubris caseus dicitur, et eo Christus Dominus non usus à S. Bernardo traditur serm. 2 in adventu, de verbis: *Pete tibi signum*. « Duo, » ait, sunt in lacte ovium, butyrum et caseus. « Butyrum pingue et humidum: caseus è contra, aridus et durus. Benè parvulus noster eligere novit, qui butyrum comedens, caseum utique non comedit. » Bonis tamen palatis nequaquam Latini textus desipit *caseus*; quia verò eum è Græco surreptum non temerè suspiciantur. Nam quid in Græco pro caseo est? ἄρα κηραροί, *panes puri*. Sed quinam isti? An propositionis panes? At, in templo Hierosolymitano, et coram Deo propositi erant, neque iis, nisi solis sacerdotibus vesci licebat, Matth. 12, vers. 4. An recentes, minimèque mucidi? At pari ratione dixisset vinum accepisse defecatum, oleum absque amurcâ, polentam et caricas minimè cariosas. Neque enim volebat Judith longum nescio quod iter simulare, ut Gabaonite Josue 9, vers. 5. Puros panes dixerit quispiam esse azymos, quòd à fermento puri essent. Et sane posse ita vocari dixi cap. 8, quest. 9, propter illa D. Pauli

verba, 1 Corinth. 5, vers. 7: *Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut etiam azymi*. At cum ista faceret Judith, non azymorum jam pridem dies præterierant? Et cur usitatos quotidianosque Judæis omnibus panes non accepisset? Si circumspiciamus omnia diligenter, fuisse in Græco inventurum pro ἄρα κηραροί, ἄρα καὶ κηροί, *panes et casei*, ita ut sit illi textui hæc restituenda lectio: *Peram implevit polentâ et palathâ, et panibus et caseis*. Quam verò sint salubres et quomodo, magis inter omnes penè gentes, quæ caseo utuntur, quam inter medicos convenit, uti et in epistola quadam medicus agnoscit Langius. Christum verò Dominum caseo non usum tantummodo allegoricè illic asserit D. Bernardus. Sequitur enim de ore perditâ, quam Dominus querit: « In hæc ovis duo reperies, naturam dulcem, naturam bonam, et et bonam valde, tanquam butyrum, et peccati corruptionem ut caseum. Vide ergo quàm optime puer noster elegit, qui naturam nostram sine ullâ peccati corruptione suscepit. Nam de peccatoribus legis: *Coagulatum est sicut lac cor eorum*, in quibus utique que lactis puritatem corruerit fermentum et que malicie coagulum iniquitatis. » Alioquin et David 1 Reg. 17, vers. 17, fratrum suorum tribuno munus à parente fert decem casculos.

Cur verò istos secum cibos detulerit Judith, explicat ipsamet cap. 12, vers. 2, sibi videlicet per legem suam; Gentilium cibos esse, non licere, sicuti Daniels 4, vers. 8, *proponit Daniel in corde suo, ne pollueretur de mensâ regis, neque de vivo potus ejus*. Solebant enim potulenta et esculenta pleraque, deorum imprecationibus quibusdam contaminari, etiam in macello, ut innuit S. Paulus 1 Corinth. vers. 25, et sequent. Ideoque non sinitæ tantum carnes, et quæ alia Judæis vetita erant, ab his apud gentiles cavebantur; sed alia etiam edulia suspecta erant, idque Theodoretus etiam narrat lib. 5, Hist. cap. 14.

Modus, quo annuum hæc suam tulit, erat vers. 5, ut *abra* suæ imponeret omnia. Ipsa enim Judith domina erat, et ut apud Assyrios talis jam haberetur, curandum erat. In Græco dicitur: Ἡραδελῶσιν πύνα τὰ ἄρτια ἀφῆς, καὶ ἐπέθεκεν ἐπὶ ἀφῆς. Versio Complutensis habet: *Duplicavit omnia vasa sua, et imposuit in eâ*. Sed quid, *duplicavit*? Num bina vini, olei, omniumque jam enumeratorum vasa esse voluit? Num pro duabus, se nimirum et *abra*, illa implevit. Hoc quidem posterius fecit uti-

que, sed hoc propriè non est vasa duplicare; et etiamsi esset, quid exprimere attinisset? Observandum non esse hic simpliciter *διπλῶν* sed *περικλυτῶν*, quod aliquando est *convolvere, circumplicare*, ita ut vascula et sacculos benè compositos et convolutos abràe imposuerit, siveque ad urbis portam contendit.

QUESTIUNCULA IV.

Qui ex isto Judith apparatu ad nos fructus?

Principio, ut ad Assyrios debellandos Judith accedat, eam ad pristinum ornatum redire vides, ut intelligas, ad animæ tuæ divinæque religionis et gloriæ hostes devincendos sive sacrificandos, quædam interdum quæ jam pridem dimiseras, repetenda; et invito etiam toleranda. Velles otium, quietem, meramque tranquillitatem consecrari. At cum his diu multumque magnâ cum molestiâ congregiendum, loquendum, disserendum. Velles in aliquam te solitudinem abdere, tibi, Deoque soli vacare. At, nisi hæreticis obsistas, eorum consilia dissipas, eorum tabernacula et cœtus inæas, Bethulæ salutem agitur. Velles solos divinarum litterarum libros, sanctosque Patres et Christianæ pietatis magistros legere, profanos omnes etiam è memoriâ procul abjicere, nihil cum illis omnino commercii habere. At ætas ista litteras, doctrinasque istas externas postulat; incantam orationem aspernatur: salutaris, nisi et palato ipsorum grata, omnes expunnt. Quid agas? Que propter Deum quædam posthabueras non mala, ea propter Deum jam resumenda; et cum res ipsa postulat, omni vel dignitatis vel ætatis depositâ gravitate, ob tuam, aliorumque salutem relinqi, recoqui, penitusque repuerascere oportet. Vide D. Hieronymum ad Lætam, D. Gregorium lib. 1, epist. 5. Jam Judith ornatus fuit duplex, adherens et inhærens. Ille corporis lotionem et unctionem, varique generis à capite ad calcem vestes continet; iste pulchritudinem ac venustatem, eamque duplicem, nativam et divinitus jamjam appositam. Nos quoque, quemcumque Assyriorum copias delere, tartareum Holofernem jugulare optamus, animos ipsi nostros exomologesi et lacrymis eluamus; suavissimis religionis et sanctimoniam unguentis oblinamus: nuptialibus charitatis vestibus exornemus; omnes omnino actiones et gestus, interiores et exteriores, à vertice ad plantam usque decore omni componamus et concinemus. Adsit, quidquid adesse potest naturalis venustatis et elegantie, quam à

morum litterarumque magistris didicimus, ex poetarum, rhetorum, philosophorumque olim studiis collegimus; sed omnium maximè, ut sacræ nos theologiæ, divinæque gratiæ demissus è cœlo splendor venustet, à Deo maxime precandam, quoniam omnis ista compositio non ex libidine, sed ex virtute pendet. De quibus verbis alio in capite postea.

Tertio loco, Judith ipsius cibos intuerè, quales et quantos. Nullas secum carnes et mensarum cupedias fert; sed cibos omnino, iis in locis, plebeios et vulgares, imò et, præter solas caricas, apud nos etiam vulgatissimos. Quis adeò tenuis rusticus, qui è farinâ quâpiam pulvis aliquid, panem et caseum non habeat? non venienti etiam ad se, quâlibet horâ, hospiti proponat? Vini verò et olei aliquid sumperat, ut dominæ nomen tuetur, et sobriè corpus reticeret. Cibi porrò ipsi quàm pauci sunt! quàm non numerosa fercula! Præter potentam et panem, quæ in ferculis jam hand numerantur, caseoli et caricarum modicum quid fuit. Et nonne vel egentissimis agricolis, pro caricis, pyra, poma, nuces et similia compta sunt? Neque verò etsi numero pauci, mole tamen ipsa multi magnique cibi isti fuerunt, quos, etiam in diem aliquot annonam, cum œnophoro et lecytho, ferre ancilla una potuit, et vetula fortassis erat, Euryclææ Homericæ instar. Disces hinc ergo temperantiam et frugalitatem.

Quartò, quando in Assyriorum castra, ut ipsos vel ipsorum potius impietatem et vitia deleamus, progredi statuimus, cavendum, ne absque ciborum necessario in dies aliquot viatico progrediamur. Sunt autem cibi isti sacrosancta Eucharistia, quotidiana divinarum rerum meditatio, crebra conscientie discussio, virtutum variarum, charitatis præsertim et humilitatis, exercitatio et soliditas. Notat verò Rabanus, eo ipso, quòd abràe onera hæc Judith imposuerit, significari, debere viros spirituales, spiritualibus occupationibus distractos aliorum minùs occupatorum, minùsque spiritualium et doctorum operâ uti ad munia magis corporalia, viteque hujus sarcinas.

Quintò, à primoribus istis reverentiam erga sanctos homines discamus. Cùm enim tantis ornamentis, tantæque pulchritudine, præter morem, tam subitò, tam mirabili metamorphosi fulgentem Judith conspicerent, stupuerunt ipsi quidem, et valde mirati sunt vers. 7, nihil tamen omnino eam interrogarunt, sicut et de Domini discipulis scripsit discipulus

quem ille diligebat, cap. 4, vers. 27: *Mirabantur, quia cum muliere loquebatur. Nemo tamen dixit: Quid quæris, aut quid loqueris cum eâ?* Ipsum etiam silentium venerationis genus quoddam est, Job. 21, vers. 5, cap. 29, v. 9, et in Æneid. 4, quidam virum gravem dùm conspexere, silent.

Postremò, pietas omnium, et religio benè hic spectanda. Primores orant vers. 8, circumstantes populus orat etiam, et respondet: Amen, Amen, vers. 9; ipsa denique Judith orat, vers. 10. Pietatis omnia plena sunt, et hodiè in catholice urbi primò statim ingressu, veteris pietatis signa exstant, crucis Domini, sanctorumque effigies, ut qui egrediuntur aut ingrediuntur memores semper sint precum ubique fundendarum, earum saltem, quas brevissimas, et raptim quodammodo jaculatas vocat D. Augustinus epist. 121, cap. 10. Tales enim et istæ principum, exultantium juvenum (vocat enim Græcus *νεανίσκων*), et Judith ipsius fuerant, earumque usum valde commendat D. Chrysostomus homilia de Annâ, Cassianus collat. 9, cap. 56. In Græco primorum ita oratio exprimitur: *Deus, Deus patrum nostrorum det te in gratiam* (id est, ut iis, ad quos abis, grata sis, sive gratiam coram iis invenias), *deique tibi cogitata tua perficere, ad gloriationem filiorum Israel, et exaltationem ipsius Hierusalem.* Judith verò *προσκύνησε τῷ Θεῷ, Deum adoravit.* Complutensis de omnibus simul ait: *προσκύνησαν τῷ Θεῷ, adorarunt Deum.* Et tandem post tot vota, preces et adorationes transiit per portas, ipsa et abra ejus. Ecce, inquit in D. Augustini sermonibus ducentesimus et duodevicesimus, Judith post preces et sacrum, et post cinerem ad cultus puellares redit. Spes et omnium populorum procedit; sollicitus populus redditurus securus suâ sapientiâ consolatur, qui promittens victoriam, quam omnis natio miraretur, portam sibi, paululum et remotis obicibus, postulat aperiri. Prodit et secura, unus puellæ comitatu contenta, et hostium securis gressibus propeavit in castra. E quibus verbis, quasi aliud agens

CAPUT XI.

1. Tunc Holofernes dixit ei: *Æquo animo esto* (1), et noli pavere in corde

(1) Animadvertit Holofernes, Juditham timorem et paventem, tum quòd femina solitudini assueta inter tot millia virorum armatorum et hostium consisteret, tum quòd conscientia tanti facinoris ejus animum metu

et illud nota, si D. Augustini sermo iste non esset, boni tamen et antiqui auctoris esse, ut monebat proleg. 4. Nam non D. Hieronymi hoc in libro versionem, sed Græcorum sequitur, è capite scilicet 8, vers. 30, et ex isto, vers. 9, ubi *ἐμπράξατο ἀνοιχθαι μετ' τὴν πόρταν, jubete mihi aperiri portam.*

Que apud Assyrios gessit Judith?

Inciunt ea hic à versu 11, et omnium primum est, simulatum transfugium vers. 12, ipsius captio, pulchritudinis admiratio vers. 14, 16, 17, ad Holofernem deductio vers. 16, hujusque adoratio vers. 20; sunt porro è Græcis notanda hæc, cùm Judith ad Holofernem veniret, noctem adhuc fuisse, ideòque et capite sequenti dicitur *ἔτι τῆ νυκτὸς ταύτης, hæc ipsâ nocte, jacuisse illum adhuc in lecto; significatum illi fuisse de Hebræis femine adventu; interim, ipsius pulchritudinis famâ, totis è castris ad eam videndum concurrisse quàmplurimos, eosque miratos non ipsam tantum, sed, ipsius etiam causâ, omnes Israëlitas, quos nondum tamen viderant, tuncque proximo suo quemlibet dixisse, id quod vers. 18 scribitur, ubi tamen non inter se tantum, sed ipsi etiam Holoferni hoc ejus stipitatoris locutos apparet. In Græco tamen additur: *Non est bonum, vel virum unum ex Hebræis residuum fieri, quia si qui dimittantur, poterunt universam terram κατασφραγίσασθαι, decipere, sive, tam illecebrosâ feminarum suarum formâ in fraudem ac perniciem totum terrarum orbem pellicere.* Antequàm verò è lecto et interiori cubiculo prodiret Holofernes, exierunt qui apud ipsum dormiebant et omnes famuli ejus. Tandem et ipse et; *τὸ προσκύνησεν, in proscenium, sive tentorii vestibulum venit, καὶ λαμπάδες ἀργυρᾶς προσέφερεν αὐτῷ, et argenteas lampadas ipsum præcebebat.* Quantâ magnificentiâ! Et conopæum erat ex purpura, et auro, et smaraldo, et lapidibus pretiosis intextum. Incidit conopæi hujus iterum mentio cap. 15, vers. 10 et 19, eratque propriè velum, ad volitantes culices arcendos, licet ad splendorem tantummodò sæpè adhiberetur. De Judith adoratione, infra, capite alio.*

CHAPITRE XI.

1. Alors Holoferne lui dit: *Ayez bon courage; bannissez de votre cœur toute crainte,*

pulsabat, ne fortè non succederet, sed res proderetur, et ipsa capitis periculum adiret. Esto enim, Deo illum animante, spiritus ejus esset intrepidus, caro tamen erat infirma, ac partem mentis inferiori infirmabat. Equid